

Çağdaş Sosyoloji Kuramları ve Klasik Kökleri

-Temel Bilgiler-

GEORGE RITZER – JEFFREY STEPNIISKY

Altıncı Baskıdan Çeviri

İngilizceden Çeviren
Himmet Hülür

Bilge
Kültür • Sanat

• Yazarlar Hakkında •

George Ritzer Maryland Üniversitesi'nde Seçkin Üniversite Profesörüdür. Avustralya Melbourne'deki LaTrobe Üniversitesi'nden Fahri Doktora ödülü; Dublin'deki Trinity College'ın Üniversite Felsefe Topluluğu'ndan Fahri Kılavuz; Amerikan Sosyoloji Derneği'nden Öğretme Seçkin Katkı Ödülü aldı. Amerikan Sosyoloji Derneği'nin dört bölümünün başkanlığını yaptı -Kuramsal Sosyoloji, Örgütler ve Meslekler, Sosyoloji Tarihi ve Küresel ve Uluslarüstü Sosyoloji'nin ilk başkanı oldu. Kuramla ilgili kitapları arasında *Sosyoloji: Çok Paradigmalı Bir Bilim (Sociology: A Multiple Paradigm Science)* (1975/1980) ve *Sosyolojide Meta Kuramlaştırma (Metatheorizing in Sociology)* (1991) bulunmaktadır. Toplum kuramının toplumsal dünyaya uygulanmasıyla ilgili kitapları *Toplumun McDonaldlaştırılması: Dijital Çağa Doğru (The McDonaldization of Society: Into the Digital Age)* (9'uncu baskı, 2018), *Büyüsü Bozulmuş Dünyayı Büyülemek (Enchanting a Disenchanted World)* (3'üncü baskı, 2010) ve *Hiçbir Şeyin Küreselleşmesi'ni (The Globalization of Nothing)* (2'nci baskı, 2007) kapsamaktadır. Kitaplarının yirmiden fazla dile çevrilmesinin yanında sadece *Toplumun McDonaldlaştırılması (The McDonaldization of Society)* bir düzineden fazla dile çevrildi. Son on yılda ve şu anda çokça atıf alan çalışmalarının çoğu üretim ile ilgilidir.

Jeffrey Stepnisky Klasik ve çağdaş sosyoloji kuramlarıyla ilgili dersler verdiği Alberta'daki MacEwan Üniversitesi'nde Doçent olarak çalışmakta ve Sosyoloji Bölüm Başkanlığını yürütmektedir. Toplum kuramı alanında özellikle benlik ve öznelerarasılık konularında yayınlar yapmıştır. Çalışmaları *The Journal for the Theory of Social Behavior* ve *Social Theory & Health* gibi dergilerde yayınlanmıştır. *Wiley-Blackwell Başlıca Toplum Kuramcıları El Kitabı'nın (Wiley-Blackwell Companion to Major Social Theorists)* (2011) eş editörlüğünü yapmıştır ve *Toplum Kuramı Ansiklopedisi'nin (The Encyclopedia of Social Theory)* (2005) baş editörlüğünü yürütmüştür. Elinizdeki bu kitaba ek olarak *Modern Sosyoloji Kuramları, Sosyoloji Kuramları ve Çağdaş Sosyoloji Kuramları ve Klasik Kökleri* konularındaki metinlerde George Ritzer ile birlikte çalışmıştır.

Anneme sevgi ve şükranla

GR

Michelle'e sevgiyle

JS

• Önsöz •

Çağdaş Sosyoloji Kuramları ve Klasik Kökleri'nin **bu altıncı baskısı**, küresel koronavirüs pandemisi sırasında gözden geçirilmiştir. Bu olay, sosyolojinin ve toplum kuramının dünyamızı anlamadaki süregiden önemini açıkça ortaya koymuştur. Toplum kuramı, hastalıkların yayılımını, yönetimini ve bu hastalıklara verilen toplumsal tepkileri etkileyen toplumsal güçler üzerine düşünmemize yardımcı olur. En güncel kuramlar ayrıca toplum ile doğa (ve elbette sağlık ile hastalık) arasındaki ilişkiyi giderek yeni ve ilginç şekillerde ele almamıza imkân tanır. Birçok bölüm artık pandemiye atıf içerse de, “Bilim, Doğa ve Teknoloji” başlıklı yeni bir bölüm (Bölüm 12), bilim (tıp bilimi dâhil), teknoloji ve doğa arasındaki ilişkileri anlamaya yönelik en gelişkin kavramsal araçları sunmaktadır. Bölüm 12'deki güncel yankılar kutusu, SARS-CoV-2 (COVID-19'a yol açan virüsün resmî adı) ile toplum arasındaki ilişkiyi çözümlemede eyleyen-ağ (actor-network) kuramının önemine özel bir vurgu yapmaktadır. Bu bölüm aynı zamanda sosyoloji kuramının en yeni alanlarından birine –*Antroposen kuramlarına*– ilişkin kapsamlı bir tartışma içerdiği için de önemlidir. Bu kuramlar, insanlar ile Yeryüzü gezegeni arasındaki ilişkiyi, özellikle de insan etkinliğinin iklim değişimini tetiklemesi ve genel olarak biyosferi etkilemesi bağlamında ele alır. İklim değişiminin aciliyet arz eden bir sorun hâline gelmesi ve bunun toplumsal örgütlenme üzerindeki etkileri dikkate alındığında, bu alanın önümüzdeki yıllarda kuramsal gelişimin en önemli başlıklarından biri hâline gelmesi muhtemeldir. Bu bölüm ayrıca yeni biyografiler (Bruno Latour ve Donna Haraway hakkında) ve yeni anahtar kavramlar (asamblaj ve gerçekçilik üzerine) içermektedir.

Buna ek olarak, Patricia Lengermann ve Gillian Niebrugge feminist kurama ayrılmış olan bölümlerini (Bölüm 8) önemli ölçüde gözden geçirmiştir. Bu gözden geçirme, psikanalitik feminizm, liberal feminizm, radikal feminizm ve yapısal baskı kuramına ilişkin bölümlerde yapılan güncellemeleri içermektedir. Ayrıca, hegemonik erkeklik, postkolonyal kuram ve neoliberalizm üzerine yeni bölümler eklenmiş, “#MeToo Hareketi”ne dair yeni bir güncel yankılar kutusu ve Raewyn Connell hakkında yeni bir yaşamöyküsü dâhil edilmiştir. Bölüm 9'da “Sömürgecilik Karşıtlığı, Irkçılık Karşıtlığı ve Heykellerin Yıkımı” başlıklı yeni bir yankılar kutusu yer almakta; Bölüm 10'da ise “Sahte Haber” üzerine yeni bir güncel yankı kutusu ve “Tüketim Kültürünün Ölümü”ne dair önemli ölçüde güncellenmiş bir günümüzdeki yankı kutusu bulunmaktadır. Bunlara ek olarak,

önerilen okumalarda yapılan küçük düzenlemeler ve eklemeler gibi başka ufak değişiklikler de mevcuttur.

Bu değişikliklerin ötesinde, kitabın yapısı önceki baskıyla aynıdır. Her zaman olduğu gibi, hedefimiz çağdaş sosyoloji kuramlarının en önemli fikirlerine yönelik, güncel bağlamda uygulanabilir ve anlaşılır bir giriş sunmaktır.

• Teşekkür •

Feminist kuram üzerine yazdıkları bölüme sürekli katkıları için Patricia Lengermann ve Gillian Niebrugge'ye teşekkür ederiz. Ayrıca, sürekli desteği için Michelle Meagher'e ve bilim, teknoloji ve doğa kuramları üzerine geri bildiri mi için Alex Castleton'a teşekkür ederiz. Stepnisky'nin Latour ve Haraway'ın zorlu fikirleri üzerine yürüttüğü deneme dersine katılan MacEwan Üniversitesi'nin Sosyoloji 333 (Çağdaş Sosyoloji Kuramları) dersindeki öğrencilere de müteşekkirimiz. Ayrıca, Stepnisky'nin Latour'un *Down to Earth (Yeryüzüne Dönüş)* eserini nasıl sunacağı konusunda düşünmesine yardımcı olan David Ilkiw ve Kilian LaBonté-Bon ile yaptığımız sohbetler için de minnettarız. SAGE yayınevinde Jeff Lasser, Tiara Beatty, Vishwajeet Mehra ve editörümüz Pam Schroeder dâhil ancak bunlarla sınırlı olmayan tüm ekibe teşekkür ederiz.

• İçindekiler •

Önsöz	vii
Teşekkür	ix
Kutu Listesi	xvi
BÖLÜM 1 • Sosyoloji Kuramına Giriş	1
Sosyoloji Kuramı Oluşturmak	2
Sosyoloji Kuramını Tanımlamak	5
Sosyoloji Kuramını Oluşturmak: Daha Gerçekçi Bir Bakış	6
Kitabın Genel Görünümü	8
Özet	13
Önerilen Okumalar	13
BÖLÜM 2 • Klasik Kuramlar I	15
Émile Durkheim: Mekanik Dayanışmadan Organik Dayanışmaya	15
İki Tür Dayanışma	16
Dinamik Yoğunluktaki Değişimler	16
Kolektif Bilinç	18
Hukuk: Cezalandırıcı ve Onarıcı	18
Anomi	19
Karl Marx: Kapitalizmden Komünizme	21
İnsan Potansiyeli	23
Yabancılaşma	23
Kapitalizm	25
Komünizm	30
Max Weber: Toplumun Rasyonelleşmesi	31
Toplumsal Eylem	31
Davranış ve Eylem	31
Eylem Türleri	33
Rasyonellik Türleri	34
Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhı	36
Konfüçyüsçülük, Hinduizm ve Kapitalizm	38
Otorite Yapıları ve Rasyonelleşme	39
Özet	43
Önerilen Okumalar	44
BÖLÜM 3 • Klasik Kuramlar II	47
Georg Simmel: Kültürün Büyüyen Trajedisi	48
Birliktelikler	48
Biçimler ve Tipler	48
Bilinç	50
Grup Büyüklüğü	52
Mesafe ve Yabancı	53

Mesafe ve Değer	54
Nesnel ve Öznel Kültür	55
İşbölümü	56
Thorstein Veblen: İş Dünyasının Sanayi Üzerindeki Artan Kontrolü	56
Ticaret	56
Sanayi	59
George Herbert Mead: Sosyal Davranışçılık	59
Edim	60
Jestler	61
Anlamlı Simgeler ve Dil	62
Benlik	63
Ben ve Beni	66
W. E. B. Du Bois: Modern Toplumda Irk ve Irkçılık	68
Irk	68
Peçe ve Çifte Bilinç	70
Ekonomi ve Marxizm	71
Özet	73
Önerilen Okumalar	74
BÖLÜM 4 • Çağdaş Büyük Kuramlar I	77
Yapısal İşlevselcilik	78
İşlevsel Tabakalaşma Kuramı ve Eleştirisi	79
Talcott Parsons'ın Yapısal İşlevselciliği	81
Robert Merton'ın Yapısal İşlevselciliği	92
Çatışma Kuramı	97
Ralf Dahrendorf'un Çalışmaları	100
Otorite	101
Gruplar, Çatışma ve Değişim	104
Genel Sistemler Kuramı	105
Niklas Luhmann'ın Çalışmaları	105
Sistem ve Çevre	105
Kendini Yeniden Üretme (Autopoiesis)	106
Farklılaşma	108
Özet	111
Önerilen Okumalar	112
BÖLÜM 5 • Çağdaş Büyük Kuramlar II	115
Yeni-Marxçı Kuram	115
Eleştirel Kuram ve Kültür Endüstrisinin Ortaya Çıkışı	116
Yeni-Marxçı Mekânsal Çözümleme	124
Uygarlaşma Süreci	132
Uygarlaşma Sürecine Örnekler	133
Değişimleri Açıklamak: Bağımlılık Zincirlerinin Uzaması	134
Bir Vaka Çalışması: Tilki Avı	136
Yaşam Dünyasının Sömürgeleştirilmesi	137
Yaşam Dünyası, Sistem ve Sömürgeleştirme	137
Sistem ve Yaşam Dünyasının Rasyonelleşmesi	140
Modernliğin Juggernaut'u (Ezici Gücü)	140
Mekan ve Zaman	141

Düşünümsellik	141
Güvensizlik ve Riskler	142
Özet	144
Önerilen Okumalar	145
BÖLÜM 6 • Çağdaş Günlük Yaşam Kuramları	147
Sembolik Etkileşimcilik	148
Dramaturji	152
Dramaturji	152
İzlenim Yönetimi	157
Duygu Yönetimi	161
Etnometodoloji ve Konuşma Çözümlemesi	164
Etnometodolojiyi Tanımlamak	164
Açıklamalar	165
Bazı Örnekler	166
Alışveriş Kuramı	168
George Homans'ın Alışveriş Kuramı	168
Temel Önergeler	171
Rasyonel Seçim Kuramı	175
İskeletsel Bir Model	175
Toplum Kuramının Temelleri	176
Özet	181
Önerilen Okumalar	183
BÖLÜM 7 • Çağdaş Bütünleştirici Kuramlar	185
Daha Bütünleşik Bir Alışveriş Kuramı	185
Alışveriş İlişkileri ve Ağları	186
İktidar-Bağımlılık Kuramı	188
Daha Bütünleştirici Bir Alışveriş Kuramı	188
Yapılaşma Kuramı	189
Yapılaşma Kuramının Unsurları	191
Kültür ve Faillik	193
Habitus ve Alan	194
Öznelcilik ile Nesnelcilik Arasında Köprü Kurmak	195
Habitus	197
Alan	198
Özet	203
Önerilen Okumalar	206
BÖLÜM 8 • Çağdaş Feminist Kuramlar	209
Patricia Madoo Lengermann ve Gillian Niebrugge	209
Temel Kuramsal Sorular	210
Klasik Kökler	213
Çağdaş Feminist Kuramlar	214
Toplumsal Cinsiyet Farklılığı	215
Genel Feminist Farklılık Kuramları	216
Sosyolojik Farklılık Kuramları	218
Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği	220
Liberal Feminizm	220

Toplumsal Cinsiyet Baskısı	224
Psikanalitik Feminizm	224
Radikal Feminizm	226
Yapısal Baskı	229
Hegemonik Erkeklik	234
Kesitlerarasılık Kuramı	236
Feminizme Yönelik Meydan Okumalar	243
Feminizm ve Postmodernizm	243
Neoliberalizm	244
Özet	246
Önerilen Okumalar	248
BÖLÜM 9 • Irk ve Sömürgecilik Kuramları	249
Fanon ve Sömürge Özne	252
Siyah Deri, Beyaz Maske	252
Yeryüzünün Lanetlileri	254
Postkolonyal (Sömürge Sonrası) Kuram	258
Oryantalizm	259
Eleştirel Irk ve Irkçılık Kuramları	261
Irksal Oluşum	264
Sistematik Bir Irk Kuramı	269
Irksal Alanın Yapısı	270
Alandaki Yapı ve Faillik	272
Güney Kuramı ve Yerel Canlanış	273
İbni Haldun	274
Güney Kuramı	275
Yerel Kuramlar	277
Canlanış	279
Özet	282
Önerilen Okumalar	283
BÖLÜM 10 • Postmodern Büyük Kuramlar	287
Endüstriyel Toplumdan Postendüstriyel Topluma Geçiş	288
Artan Yönetimsellik (ve Diğer Büyük Kuramlar)	290
Artan Yönetimsellik	291
Diğer Büyük Kuramlar	296
Modernliğin Olgunlaşması Olarak Postmodernlik	297
Müphemlikle Yaşamayı Öğrenmek?	297
Postmodern Etik	300
Tüketim Toplumu'nun Yükselişi, Simgesel Alışverişin Kaybı ve	
Simülasyonların Artışı	304
Üretici Toplumdan Tüketici Topluma	304
Simgesel Alışverişin Kaybı ve Simülasyonların Artışı	307
Tüketim Toplumu ve Yeni Tüketim Araçları	315
Queer Kuramı: Cinsiyet ve Cinsellik	320
Heteroseksüel/Homoseksüel İkililiği	321
Cinsiyeti İcra Etmek	323
Özet	326
Önerilen Okumalar	327

BÖLÜM 11 • Küreselleşme Kuramı	329
Küreselleşme Üzerine Başlıca Çağdaş Kuramcılar	335
Küreselleşmenin "Denetimden Çıkmış Dünya"sı Üzerine Anthony Giddens	335
Ulrich Beck, Küreselleşme Politikaları ve Kozmopolitlik	335
Küreselleşmenin İnsanî Sonuçları Üzerine Zygmunt Bauman	337
Kültür Kuramı	338
Kültürel Farklılıkçılık	338
Kültürel Yöndeşme	342
Kültürel Melezleşme	348
Ekonomi Kuramı	352
Neoliberalizm	352
Neoliberalizmi Eleştirmek	356
Neoliberalizme Yeni-Marxçı Kuramsal Alternatifler	361
Siyasal Kuram	368
Özet	371
Önerilen Okumalar	372
 BÖLÜM 12 • Bilim, Teknoloji ve Doğa	
Duygulanım Kuramı ve Yeni Maddecilik	378
Duygulanımsal Alan	381
Duygulanım ve Toplumsal Denetim	384
Bilim Çalışmaları ve Eyleyen-Ağ Kuramı	385
EAK ve Toplum	386
Çevirim, Aracılık ve Modern Kuruluş	388
Haraway'in Melezleri	392
Siborglar	392
Yoldaşlar	394
Antroposen Kuramları	395
Antroposen'i Adlandırmak	398
Kthulusen (Chthulucene) ve Simbiyogenez	399
Yeryüzüne Bağlı	401
Kapitalizm ve Antroposen	402
Fosil Sermaye	403
Ucuz Doğa	405
Özet	406
Önerilen Okumalar	408
 Sözlük	411
Dizin	433

• Kutu Listesi •

Yaşamöyküsel/Özyaşamöyküsel Portreler

Alexis de Tocqueville (1805–1859)	4
Émile Durkheim (1858–1917)	17
Karl Marx (1818–1883)	27
Max Weber (1864–1920)	32
Georg Simmel (1858–1918)	49
Thorstein Veblen (1857–1929)	58
George Herbert Mead (1863–1931)	64
W. E. B. Du Bois (1868–1963)	72
Talcott Parsons (1902–1979)	93
Robert K. Merton (1910–2003)	96
C. Wright Mills (1916–1962)	99
Ralf Dahrendorf (1929–2009)	102
Niklas Luhmann (1927–1998)	107
Herbert Marcuse (1898–1979)	120
Norbert Elias (1897–1990)	134
Jürgen Habermas (1929–)	138
Anthony Giddens (1938–)	142
Erving Goffman (1922–1982)	158
Harold Garfinkel (1917–2011)	166
George Caspar Homans (1910–1989)	170
James S. Coleman (1926–1995)	177
Richard Emerson (1925–1982)	187
Pierre Bourdieu (1930–2002)	196
Harriet Martineau (1802–1876)	212
Dorothy E. Smith (1926–)	233
Raewyn Connell (1944–)	237
Patricia Hill Collins (1948–)	239
Frantz Fanon (1925–1961)	255
Kimberlé Crenshaw (1959–)	263
Michel Foucault (1926–1984)	295
Jean Baudrillard (1929–2007)	313
Zygmunt Bauman (1925–2017)	337
George Ritzer (1940–)	345
Bruno Latour (1947–)	387
Donna Haraway (1944 –)	400

Anahtar Kavramlar

Toplumsal Olgular	20
Anomik (ve Diğer Türden) İntiharlar	22
Sömürü	27
Anlama (Verstehen)	37
İdeal Tip ve İdeal-Tipik Bürokrasi	41
Gizlilik	50
Mekân	54
Gösterişçi Tüketim ve Gösterişçi Aylaklık	57
Durumun Tanımı	65
Romantizm	69
Toplumsal Yapı ve Anomi	98
Toplumsal Çatışmanın İşlevleri	103
Bilgi Endüstrisi	122
Modern Dünya-Sistemi	131
Figürasyonlar	135
İdeal Konuşma Durumu	139
Risk Toplumu	143
Charles Horton Cooley'nin Kavramsal Katkıları	149
Rol Mesafesi	154
Damga	158
Hissetmenin Ticarileşmesi	163
Düşünümsel Sosyoloji	199
Bakış Açısı	240
Sömürgecilik	251
Renk-Körü Irkçılık	268
Postmodern Sosyoloji, Postmodernliğin Sosyolojisi	298
Üretüketici (Prosumer) ve Üretüketim (Prosumtion)	312
Fantazmagorya ve Düş Dünyaları	318
Küreselleşme	322
Sivil Toplum	333
Gerçekçilik ve Eleştirel Gerçekçilik	376
Asamblaj	383

Güncel Yankılar

Marx'ın Kuramı Postkomünist Bir Dünyada Hâlâ Geçerli mi?	28
Benlikle Takıntılı Hâle Mi Geldik?	67
"Teröre Karşı Savaş" İşlevsel midir?	110
Occupy Hareketi ve Yeni-Marxçı Mekânsal Çözümleme	126
Antidepresanlar: Sembolik Etkileşimci Bir Bakış	150
11 Eylül 2001 Sonrasında Müslümanların Damgalanması	160
Günümüzde Amerikan Yükseköğretim "Alan"ı	204
#MeToo Hareketi	241
Sömürgecilik Karşıtlığı, Irkçılık Karşıtlığı ve Heykellerin Yıkımı	257
Sahte Haber	302
Tüketim Kültürünün Ölümü mü? Eğer Öyleyse, Sırada Ne Var?	308
Tuvalet Sorunu	325
Küresel Neoliberal Kapitalizm Öldü mü?	358
Büyük Küresel Ekonomik Çöküş	367
Koronavirüs Pandemisi	390

1

Sosyoloji Kuramına Giriş

Bölümün Ana Hatları

Sosyoloji Kuramı Oluşturmak

Sosyoloji Kuramını Tanımlamak

Sosyoloji Kuramı Oluşturmak: Daha Gerçekçi Bir Bakış

Kitaba Genel Bakış

Özet

Önerilen Okumalar

Herkes, toplumsal dünya (ve başka pek çok şey—doğal olaylar, doğaüstü olasılıklar) hakkında neredeyse sürekli olarak kuramlar üretir. En genel anlamıyla bu, insanların toplumsal meseleler hakkında düşündüğü, spekülasyonda bulunduğu anlamına gelir. Örneğin, ebeveynlerimizin birbirleriyle olan ilişkisini düşünebilir ya da favori takımımızın ligi kazanma şansı üzerine ya da Çin'in Tayvan'la savaşa girip girmeyeceği üzerine spekülasyon yapabiliriz. Bu tür spekülasyonlara dayanarak, ebeveynlerimiz hakkında (örneğin, benzer kişiliklere sahip oldukları için iyi anlaştıkları), takımımız hakkında (takım ruhundan yoksun oldukları için şampiyonluğu kazanamayacakları) ya da savaş olasılığı hakkında (savaşın Çin'in son ekonomik ilerlemelerini tehdit edeceği için Çin'in savaşa girmeyeceği) kuramlar geliştirmemiz muhtemeldir. Bu kuramlar, toplumsal gerçeklikler ve toplumsal ilişkilerle ilgilidir—örneğin, ebeveynlerimizin kişilik özellikleri ve bu kişiliklerin onların birbirleriyle nasıl ilişki kurduklarını nasıl etkilediği, takım ruhu ve şampiyonluk kazanma yetisi, Çin'in doğası ve giderek daha sıkı biçimde küresel ekonomiyle bütünleşen ulusal ekonomiler çağında diğer uluslarla ilişkileri gibi.

SOSYOLOJİ KURAMI OLUŞTURMAK

Bu kitapta ele alınanlar da dâhil olmak üzere toplum kuramcıları, çok benzer türde işler yaparlar—spekülasyonda bulunurlar ve kuramlar geliştirirler ve bu kuramlar, toplumsal gerçeklikler ve toplumsal ilişkilerle ilgilidir. Elbette, gündelik yaşamda yapılan kuramlaştırmayla toplumsal kuramcıların kuramlaştırması arasında önemli farklar vardır:

1. Toplum düşünürleri, genellikle, insanların gündelik temelde yaptıklarından daha disiplinli ve daha öz-bilinçli bir tarzda kuramlaştırırlar.
2. Toplum düşünürleri, kuramlaştırmalarını genellikle kendilerinden önce gelen toplum düşünürlerinin çalışmalarına dayandırır. Dolayısıyla, neredeyse tüm toplum kuramcıları kendilerinden önce gelenlerin çalışmalarını dikkatle incelemişlerdir; oysa sıradan insanlar çoğunlukla, hatta bütünüyle, kendi başlarına hareket ederler. Isaac Newton'un ve daha yakın dönemde sosyolog Robert Merton'ın sözlerini yeniden ifade edersek, eğer toplum kuramcıları daha iyi kuramlar geliştirmişlerse, bu onların kendilerinden önce gelen düşünürlerin fikirleri üzerine inşa edebilmelerinden kaynaklanır.
3. Ayrıca, toplum kuramcıları çoğu zaman ya kendilerinin topladıkları ya da başkaları tarafından toplanmış verilerden yararlanarak ilgilendikleri toplumsal gerçeklikleri ya da ilişkileri kuramlaştırırlar. Sıradan insanlar kuram üretirken ellerinde bazı veriler bulunabilir, ama bu veriler büyük olasılıkla çok daha sınırlıdır ve çok daha az sistematik biçimde toplanmıştır.
4. Sıradan insanların aksine, toplum kuramcıları kuramlarını yayımlamaya çalışırlar (bu kitapta bu türden önemli metinler incelenecektir); böylece kuramları eleştirel biçimde analiz edilebilir, daha geniş kesimlere ulaştırılabilir, ampirik araştırmalara temel olarak kullanılabilir ve üzerine sonradan kuramlar inşa edilebilir. Yayın sürecinin getirdiği titiz denetim, zayıf kuramların yayımlanmadan elenmesini sağlamaya yardımcı olur.
5. En önemlisi, toplum kuramcıları, en azından mesleki olarak, ebeveynlerini, tuttukları takımları ya da hatta belirli ulusları içeren özgül ilişkiler üzerine düşünmezler. Toplum kuramcıları genellikle daha kapsayıcı bir tarzda geniş toplumsal meseleler üzerine düşünürler; oysa sıradan insanlar çok daha dar, hatta kişisel meseleler hakkında spekülasyon yapma eğilimindedir. Böylece, daha önce değinilen üç örnek bağlamında, sıradan bir insan ebeveynleri arasındaki ilişki üzerine spekülasyon yapma eğilimindeyken, toplum kuramcısı örneğin 21. yüzyılın başlarında eşler arası ilişkilerin değişen doğası gibi daha genel bir mesele üzerine düşünür. Benzer biçimde, favori takımının başarı şansını düşünen sıradan insanın aksine, toplum kuramcısı yüksek maaşlar ve bütçeler çağında spor takımları arasındaki rekabetin adaletsizliği gibi meselelerle ilgilenebilir. Son olarak, Çin üzerine kuramlaştırmak yerine, bir toplum kuramcısı küresel kapitalizm çağında çağdaş ulus-devlet üzerine düşünebilir (bkz. Bölüm 11).

4

Çağdaş Büyük Kuramlar I

Bölümün Ana Hatları

Yapısal İşlevselcilik

Çatışma Kuramı

Genel Sistemler Kuramı

Özet

Önerilen Okumalar

Bu bölümde ve bir sonraki bölümde, önceki iki bölümde ele alınan klasik kuramlar gibi (Mead'in kuramı olası bir istisna olmakla birlikte) büyük kuram niteliği taşıyan birkaç çağdaş kurama yöneliyoruz. Bu bölümde, birbirleriyle yakından ilişkili üç büyük kuram örneğini ele alıyoruz: yapısal işlevselcilik, çatışma kuramı ve genel sistemler kuramı. Çatışma kuramı, bir zamanlar (en azından Amerika Birleşik Devletleri'nde) baskın olan yapısal işlevsel kurama bir tepki olarak ortaya çıkmıştır ve sistem kuramı ise yapısal işlevselcilikle yakından ilişkilidir. Aslında, *sistem* terimi yapısal işlevselci kuramda sıkça kullanılır. Bununla birlikte, yapısal işlevselcilik ile sistemler kuramı artık oldukça farklı kuramlar hâline gelmiştir; bu durumu, çağdaş sistemler kuramının en önemli ismi olan Niklas Luhmann'ın çalışmasına dair tartışmada göreceğiz.

YAPISAL İŞLEVSELÇİLİK

Adından da anlaşılacağı üzere, **yapısal işlevselcilik**¹ toplumun yapılarına ve bu yapıların diğer yapılar açısından işlevsel önemine (olumlu ya da olumsuz sonuçlarına) odaklanır. Yapısal işlevselcilikte, “yapısal” ve “işlevsel” terimlerinin birlikte kullanılması gerekmez, ancak genellikle birlikte ele alınırlar. Toplumun **yapıları**² (kalıplaşmış toplumsal etkileşim biçimleri ve kalıcı toplumsal ilişkiler) incelenirken, bu yapıların diğer yapılar açısından ne tür işlevlere (gözlemlenebilir sonuçlara ve belirli bir sistemin uyum sağlamasına ya da kendini ayarlamasına yardımcı olan sonuçlara) sahip olduğuna odaklanılmayabilir. Benzer şekilde, yapılandırılmış olmayan çeşitli toplumsal süreçlerin (örneğin kalabalık davranışı) işlevleri de incelenebilir. Yine de, hem yapılara hem de işlevlere duyulan ilgi, yapısal işlevselciliği karakterize eder. Yapısal işlevselcilik farklı biçimler olsa da, toplum işlevselciliği sosyolojik yapısal işlevselciler arasında baskın yaklaşımdır ve bu nedenle bu bölümde odak noktası olacaktır. Toplum işlevselciliğinin başlıca ilgisi, toplumun büyük ölçekli toplumsal yapıları ve kurumları, bunların birbirleriyle olan ilişkileri ve eyleyenler üzerindeki sınırlayıcı etkileridir.

Bir yapısal işlevselci³ (özellikle kuramın **toplum işlevselciliği**⁴ versiyonuyla ilişkili olan) toplumun büyük ölçekli yapıları arasındaki ilişkilere odaklanır—örneğin, eğitim sistemi ile ekonomik sistem arasındaki ilişki. Buradaki odak noktası, *her birinin* diğerine sağladığı işlevlerdir. Örneğin, eğitim sistemi ekonomideki mesleki pozisyonları dolduracak nitelikli personeli sağlar. Ekonomi ise eğitim sürecini tamamlayan bu kişiler için söz konusu pozisyonları sunar. Bu, eğitim sistemi ve öğrencilerinin eğitim süreci sonunda belirli hedeflere sahip olmalarını mümkün kılar. Bu örnek, toplumsal yapılar arasında olumlu ve birbirini tamamlayan bir ilişki imgesi sunsa da tüm ilişkiler bu şekilde olmak zorunda değildir. 1960’ların sonları ve 1970’lerin başlarında, Vietnam Savaşı karşıtı hareketler ve öğrenci hareketlerinin yaşandığı dönemde Amerikan eğitim sistemi, o dönemde kendilerine sunulan mesleki dünyaya iyi uyum sağlayamayan çok sayıda radikal öğrenci yetiştiriyordu. Toplumsal yapılar arasında bu tür gerilimler sıklıkla bu- lunsada yapısal işlevselciler genellikle yapılar arasındaki daha olumlu ve daha işlevsel ilişkilere odaklanma eğilimindedir. Aşağıdaki başlık, yapısal işlevselcilik tarihinde en ünlü çalışmalardan biriyle ilgilidir; bu çalışma, toplumun ilgi çekici ve oldukça tartışmalı bir tasvirini sunar.

1 **yapısal işlevselcilik** – Toplumun yapıları ve bu yapıların diğer yapılar açısından işlevsel önemi (olumlu ya da olumsuz sonuçları) üzerine odaklanan bir sosyoloji kuramı.

2 **yapılar** – Toplumda kalıplaşmış toplumsal etkileşim biçimleri ve kalıcı toplumsal ilişkiler (yapısal işlevselcilik).

3 **işlevler** – Gözlemlenebilen ve belirli bir sistemin uyum sağlamasına ya da kendini ayarlamasına yardımcı olan sonuçlar (Davis ve Moore).

4 **toplum işlevselciliği**: Toplumun büyük ölçekli yapıları ve kurumları, bunların birbirleriyle ilişkileri ve eyleyenler üzerindeki sınırlayıcı etkilerine odaklanan bir yapısal işlevselcilik türü.

İşlevsel Tabakalaşma Kuramı ve Eleştirisi

Toplumsal tabakalaşmanın işlevsel kuramı, Kingsley Davis ve Wilbert Moore tarafından 1945 yılında ortaya konduğu şekliyle, tabakalaşmanın hem evrensel hem de gerekli olduğunu açıkça ortaya koyar. Davis ve Moore’a göre, hiçbir toplum tabakasız ya da bütünüyle sınıfsız değildir. Onlara göre tabakalaşma işlevsel bir zorunluluktur. Her toplumun böyle bir sisteme ihtiyacı vardır ve bu ihtiyaç tabakalaşmayı ortaya çıkarır. Davis ve Moore, tabakalaşma sistemini toplumsal düzeyde bir yapı olarak görür; tabakalaşmanın, bireylerin değil, konumların (örneğin işçi ya da yönetici gibi mesleklerin) oluşturduğu bir sistem olduğunu belirtirler. Yapı içindeki konumların farklı derecelerde saygınlık taşıdığı gerçeğine odaklanırlar; bireylerin bu konumlara nasıl geldikleriyle değil. Yani, odak noktaları hem toplumsal tabakalaşma yapısı hem de bu yapının yerine getirdiği işlevlerdir.

Kuram. Davis ve Moore’un kuramındaki temel mesele, bir toplumun insanları tabakalaşma sistemi içindeki uygun pozisyonlara nasıl yerleştirdiği ve onları bu pozisyonlar için nasıl motive ettiğidir. Bu durum iki sorunu beraberinde getirir: Birincisi, bir toplum, “uygun” bireylere belirli konumları doldurma arzusunu nasıl aşılır? İkincisi, insanlar, doğru konumlarda bulunduklarında toplum, bu konumların gerekliliklerini yerine getirme arzusunu onlara nasıl aşılır?

Toplumda uygun toplumsal yerleştirme üç nedenle sorun oluşturur. Birincisi, bazı konumlar diğerlerine göre daha hoştur. İnsanları hoş konumları doldurmaya ikna etmek genellikle kolaydır, ancak hoş olmayan konumlar bambaşka bir meseledir. Ayrıca, bazı konumlar toplumun varlığını sürdürmesi açısından diğerlerinden daha önemlidir. Tüm konumların doldurulması gerekse de, bazı kritik konumların özellikle doldurulması çok önemli, hatta zorunludur. Son olarak, farklı toplumsal konumlar farklı yetenek ve beceriler gerektirir. Sorun, doğru insanların doğru konumlara yerleşmesini sağlamanın bir yolunu bulmaktır—yani bireysel beceriler ile konumların gereksinimleri arasında tatmin edici bir uyumun sağlanmasıdır.

Davis ve Moore, toplumdaki işlevsel olarak daha önemli konumlar ile ilgilendiler. Tabakalaşma sistemi içinde üst konumlarda bulunmanın *daha az* hoş olduğu ancak bu konumların toplumun varlığını sürdürmesi için *daha çok* önemli olduğu ve en çok yeteneği ve beceriyi gerektirdiği farz edilir. Toplum, bu konumlara yeterli ödüller vermelidir, böyle olduğunda yeteri kadar insan bu konumlarda bulunmaya çabalayacak ve bu konumlarda bulunan bireyler özenle çalışacaklardır. Davis ve Moore bunun tersini ima ettiler fakat bunu tartışmadılar. Yani, tabakalaşma sisteminde alt konumların *daha çok* hoş (garip bir görüş—işçi konumu yöneticinin konumundan daha mı hoş?) ve *daha az* önemli olduğu, daha az yetenek ve kabiliyet gerektirdiği farzedilir. Ayrıca, toplumun, bireylerin bu konumlarda bulunmalarına ve görevlerini özenle yerine getirmelerine daha az gereksinimi vardır.

Dolayısıyla **toplumsal tabakalaşma**,¹ toplumun işleyişi ve varlığını sürdürmesi açısından en önemli olan üst düzey konumlara gerekli beceri ve yeteneklere

1 **toplumsal tabakalaşma** – Yapısal işlevselciye göre, gerekli beceri ve yeteneklere sahip bireyleri, toplumun işleyişi ve hayatta kalması açısından en önemli olan üst düzey konumlara yönlendirme işlevine sahip olan konumlar hiyerarşisini içeren bir yapı.